

[Неофіційний переклад українською мовою]

Організація Об'єднаних Націй

**Конвенція
про права дитини**

CRC/C/GC/14

Поширення: загальне
29 травня 2013 року

Мова оригіналу: англійська

Комітет з прав дитини

**Загальний коментар №14 (2013) щодо права дитини на
приділення першочергової уваги найкращим інтересам
дитини (пункт 1 статті 3)***

---

* Ухвалено Комітетом на його шістдесят другій сесії (14 січня – 1 лютого 2013 року).

Зміст

	<i>Пункти</i>	<i>Сторінка</i>
I. Вступ	1-9	3
А. Найкращі інтереси дитини: право, принцип та правило процедури	1-7	3
В. Структура	8-9	4
II. Цілі	10-12	4
III. Сутність та предмет обов'язків Держав-учасниць	13-16	5
IV. Правовий аналіз та зв'язки із загальними принципами Конвенції	17-45	6
А. Буквальний аналіз пункту 1 статті 3	17-40	6
1. «В усіх діях щодо дітей»	17-24	6
2. «Державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами»	25-31	7
3. «Найкращі інтереси дитини»	32-35	9
4. «Першочергова увага приділяється»	36-40	9
В. Найкращі інтереси дитини та зв'язки з іншими загальними принципами Конвенції	41-45	10
1. Найкращі інтереси дитини та право на недискримінацію (стаття 2)	41	10
2. Найкращі інтереси дитини та право на життя, виживання та розвиток (стаття 6)	42	10
3. Найкращі інтереси дитини та право бути почутим (стаття 12)	43-45	10
V. Впровадження: оцінка та визначення найкращих інтересів дитини	46-47	11
А. Оцінка та визначення найкращих інтересів	48-84	11
1. Елементи, які слід брати до уваги у процесі оцінки найкращих інтересів дитини	52-79	12
2. Баланс елементів в контексті оцінки найкращих інтересів	80-84	16
В. Процедурні гарантії для забезпечення реалізації найкращих інтересів дитини	85-99	17
VI. Поширення	100-101	20

«В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини».

Конвенція про права дитини (пункт 1 статті 3)

I. Вступ

A. Найкращі інтереси дитини: право, принцип та правило процедури

1. Відповідно до пункту 1 статті 3 Конвенції про права дитини, дитині надається право на те, щоб його/її найкращі інтереси оцінювалися та бралися до уваги першочергово в усіх діях або рішеннях щодо нього/неї як в публічній, так і в приватній сфері. Більше того, в цьому пункті виражена одна з основоположних цінностей Конвенції. Комітет з прав дитини (Комітет) визначив, що пункт 1 статті 3 як один з чотирьох загальних принципів Конвенції для тлумачення та реалізації всіх прав дитини¹ застосовується як динамічна концепція, яка потребує оцінки відповідно до конкретного контексту.

2. Концепція «найкращих інтересів дитини» не є новою. Насправді, вона передувала Конвенції і вже була закріплена в Декларації про права дитини 1959 року (пункт 2), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (статті 5(b) та пункт 1(d) статті 16), а також в регіональних документах і багатьох національних законодавчих актах і нормах міжнародного права.

3. Крім того, прямі посилання на найкращі інтереси дитини містяться й в інших статтях Конвенції: стаття 9 (розлучення з батьками); стаття 10 (возз'єднання сім'ї); стаття 18 (батьківські обов'язки); стаття 20 (позбавлення сімейного оточення та альтернативний догляд); стаття 21 (усиновлення); стаття 37(c) (відокремлення від дорослих в місцях тримання під вартою); стаття 40, пункт 2(b)(iii) (процедурні гарантії, зокрема присутність батьків на судових слуханнях кримінальних справ за участі дітей в конфлікті з законом). Посилання на найкращі інтереси дитини містяться також у Факультативному протоколі до Конвенції щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (преамбула та стаття 8) та у Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень (преамбула та статті 2 і 3).

4. Призначення концепції найкращих інтересів дитини – забезпечити як повноцінну та ефективну реалізацію всіх прав, визнаних в Конвенції, так і всебічний розвиток дитини². Комітет вже зазначав³, що «точка зору дорослої особи щодо найкращих інтересів дитини не може бути важливішою за обов'язок поважати всі права дитини, передбачені в Конвенції». Він нагадує, що в Конвенції немає ієрархії прав; всі передбачені в ній права відповідають «найкращим інтересам дитини», і не припустимі обмеження щодо жодного права внаслідок негативного тлумачення найкращих інтересів дитини.

5. Для повноцінного застосування концепції найкращих інтересів дитини необхідно розробити підхід, заснований на повазі до прав людини, із залученням всіх суб'єктів, щоб забезпечити всебічну фізичну, психологічну, моральну та духовну цілісність дитини і сприяти утвердженню його/її людської гідності.

6. Комітет підкреслює, що концепція найкращих інтересів дитини є триединою:

- (a) Матеріальне право: Право дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси оцінювалися

¹ Зауваження загального порядку №5 (2003) Комітету з прав дитини щодо загальних заходів з реалізації Конвенції про права дитини, пункт 12; та №12 (2009) щодо права дитини бути заслуханою, пункт 2.

² Комітет очікує, що держави тлумачитимуть розвиток як «всебічне поняття, яке охоплює фізичний, психічний, духовний, моральний, психологічний та соціальний розвиток дитини» (Зауваження загального порядку №5, пункт 12).

³ Зауваження загального порядку №13 (2011) щодо права на захист від всіх форм насильства, пункт 61.

та бралися до уваги першочергово в разі розгляду різних інтересів з метою винесення рішення за розглядуваним питанням, і гарантія того, що це право буде реалізоване в усіх випадках, коли необхідне ухвалення рішення щодо дитини, групи визначених або невизначених конкретно дітей або дітей загалом. В пункті 1 статті 3 встановлюється надважливий обов'язок держав, він є нормою прямого застосування (не потребує додаткових заходів для виконання) і на нього можна посилалися в суді.

(b) Основоположний тлумачний правовий принцип: Якщо можливе більш ніж одне тлумачення правового положення, слід обирати те з них, яке найбільш ефективним чином слугуватиме найкращим інтересам дитини. Права, закріплені в Конвенції та факультативних протоколах до неї, забезпечують основу для тлумачення.

(c) Правило процедури: Якщо належить ухвалити рішення, яке вплине на конкретну дитину, визначену групу дітей або дітей загалом, процес прийняття рішення повинен передбачати оцінку можливого впливу рішення (позитивного або негативного) на відповідну дитину або дітей. Для процесів оцінки та визначення найкращих інтересів дитини необхідні процедурні гарантії. Крім того, в обґрунтуванні рішення необхідно продемонструвати, що відповідне право точно було враховано. В зв'язку з цим Держави-учасниці повинні пояснити, як в рішенні забезпечується дотримання відповідного права, тобто що саме визнано таким, що відповідає найкращим інтересам дитини; які критерії лежать в його основі; та яке значення надане інтересам дитини порівняно з іншими міркуваннями, чи то загальними питаннями політики, чи то індивідуальними випадками.

7. У цьому загальному коментарі вислів «найкращі інтереси дитини» охоплює всі три викладені вище аспекти.

В. Структура

8. Предмет цього загального коментаря обмежується пунктом 1 статті 3 Конвенції і не поширюється ані на пункт 2 статті 3 щодо благополуччя дитини, ані на пункт 3 статті 3 щодо обов'язку Держав-учасниць забезпечувати відповідність установ, служб і закладів для дітей встановленим стандартам і наявність механізмів для забезпечення дотримання цих стандартів.

9. Комітет визначає цілі (розділ II) цього загального коментаря, а також сутність та предмет обов'язку Держав-учасниць (розділ III). Крім того, він наводить правовий аналіз пункту 1 статті 3 (розділ IV) із зазначенням його зв'язків з іншими загальними принципами Конвенції. Розділ V присвячений реалізації на практиці принципу найкращих інтересів дитини, а в розділі VI наводяться рекомендації щодо розповсюдження цього загального коментаря.

II. Цілі

10. Цей загальний коментар призначений для того, щоб забезпечити застосування та дотримання Державами-учасницями Конвенції принципу найкращих інтересів дитини. В ньому визначаються вимоги щодо його належного врахування, особливо в судових та адміністративних рішеннях, а також в інших діях щодо дитини як окремої особи та на всіх етапах ухвалення законів, політик, стратегій, програм, планів, бюджетів, законодавчих та бюджетних ініціатив і рекомендацій – тобто всіх виконавчих заходів – щодо дітей загалом або як конкретної групи. Комітет очікує, що цей загальний коментар стане вказівником для всіх суб'єктів, які опікуються дітьми, зокрема для батьків та осіб, які здійснюють догляд.

11. Концепція найкращих інтересів дитини є динамічною і охоплює різні аспекти, які постійно змінюються. В цьому загальному коментарі наводяться основні засади для оцінки та визначення найкращих інтересів дитини; його мета не полягає в тому, щоб визначити, що є найкращим для дитини в тій чи іншій ситуації в той чи інший момент часу.

12. Головна ціль цього загального коментаря – поглибити розуміння та підвищити ефективність застосування права дітей на те, щоб їхні найкращі інтереси оцінювалися та бралися до уваги в якості

першочергового або, у деяких випадках, найважливішого міркування (див. пункт 38 нижче). Його загальна ціль – сприяти реальній зміні ставлення до дітей, яка призведе до цілковитої поваги до дітей як носіїв прав. Зокрема, такий підхід вплине на наступні аспекти:

- (a) доопрацювання всіх виконавчих заходів, що їх вживають уряди;
- (b) окремі рішення, що їх ухвалюють судові чи адміністративні органи або державні структури через своїх представників щодо однієї визначеної дитини або декількох визначених дітей;
- (c) рішення, що їх ухвалюють структури громадянського суспільства та приватний сектор, зокрема прибуткові та неприбуткові організації, що надають послуги, які стосуються дітей або впливають на дітей;
- (d) рекомендації щодо дій, що їх здійснюють особи, які працюють з дітьми або для дітей, зокрема батьки та особи, які здійснюють догляд.

III. Сутність та предмет обов'язків Держав-учасниць

13. Кожна Держава-учасниця повинна поважати та реалізовувати право дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси оцінювалися та бралися до уваги в якості першочергового міркування, і зобов'язана вживати всіх необхідних, свідомих та конкретних заходів для повної реалізації цього права.

14. В пункті 1 статті 3 встановлюються основні засади з трьома різними видами обов'язків Держав-учасниць:

- (a) Обов'язок забезпечити, щоб принцип найкращих інтересів дитини *враховувався належним чином і постійно застосовувався* в кожній дії, що її здійснює державна установа, особливо в усіх виконавчих заходах, адміністративних та судових провадженнях, які прямо або опосередковано впливають на дітей;
- (b) Обов'язок забезпечити, щоб в усіх судових та адміністративних рішеннях, політиках та законодавчих актах щодо дітей було очевидно, що найкращі інтереси дитини були першочерговим міркуванням. Це передбачає опис того, яким чином вивчалися та оцінювалися найкращі інтереси та яке значення було надано їм в ухваленому рішенні.
- (c) Обов'язок забезпечити, щоб інтереси дитини оцінювалися та бралися до уваги першочергово в рішеннях та діях приватного сектору, зокрема тих суб'єктів, які надають послуги, або будь-якої іншої приватної структури чи установи, яка ухвалює рішення, що стосуються дитини або впливають на дитину.

15. Щоб забезпечити виконання цього положення, Держави-учасниці повинні вжити низку виконавчих заходів відповідно до статей 4 та 42 і пункту 6 статті 44 Конвенції, а також забезпечити, щоб найкращі інтереси дитини були першочерговим міркуванням в усіх діях, зокрема в таких:

- (a) перегляд та, за потреби, зміна національного законодавства та інших джерел права з метою включення до них пункту 1 статті 3 і забезпечення відображення та реалізації вимоги щодо врахування найкращих інтересів дитини – і в якості матеріального права, і в якості правила процедури – в усіх національних законах та нормативно-правових актах, в нормативних документах провінцій або територій, правилах, що регламентують діяльність приватних або державних установ, які надають послуги або впливають на дітей, а також в судових та адміністративних провадженнях на будь-якому рівні;
- (b) відстоювання найкращих інтересів дітей в контексті координації та реалізації політик на національному, регіональному та місцевому рівні;
- (c) створення механізмів та процедур для подання скарг, забезпечення правового захисту або відшкодування з метою повної реалізації права дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси належним чином враховувалися та постійно застосовувалися в усіх виконавчих заходах,

адміністративних та судових провадженнях, які пов'язані з ним/нею або впливають на нього/неї;

(d) відстоювання найкращих інтересів дитини при розподілі національних ресурсів на програми та заходи, призначені для реалізації прав дітей, а також заходів із залученням міжнародної допомоги або допомоги в цілях розвитку;

(e) під час запровадження, моніторингу та оцінки збору даних передбачити забезпечення чіткого викладення найкращих інтересів дітей і, за потреби, сприяти проведенню дослідження з питань, які стосуються прав дітей;

(f) надання інформації щодо пункту 1 статті 3 та його застосування на практиці і проведення відповідної підготовки для всіх осіб, які ухвалюють рішення, що прямо або опосередковано впливають на дітей, зокрема для фахівців та інших людей, які працюють для дітей та з дітьми;

(g) надання доречної інформації дітям мовою, яку вони можуть зрозуміти, а також їхнім сім'ям та особам, які здійснюють за ними догляд, щоб вони розуміли зміст права, захист якого передбачений в пункті 1 статті 3, а також створення необхідних умов для висловлення дітьми їхньої точки зору та забезпечення того, щоб їхнім поглядам надавалося належне значення;

(h) боротьба зі всіма видами негативного ставлення та сприйняття, які перешкоджають повній реалізації права дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси першочергово оцінювалися та бралися до уваги, за допомогою комунікаційних програм за участі засобів масової інформації та соціальних мереж, а також дітей, щоб забезпечити визнання дітей носіями прав.

16. Для повноцінного втілення концепції найкращих інтересів дитини слід враховувати такі параметри:

(a) універсальний, нерозривний, взаємозалежний та взаємопов'язаний характер прав дітей;

(b) визнання дітей носіями прав;

(c) глобальний характер та охоплення Конвенції;

(d) обов'язок Держав-учасниць поважати, захищати та виконувати всі права, передбачені в Конвенції;

(e) коротко-, середньо- та довгострокові наслідки дій, які стосуються розвитку дитини з плином часу.

IV. Правовий аналіз та зв'язки із загальними принципами Конвенції

A. Правовий аналіз пункту 1 статті 3

1. «В усіх діях щодо дітей»

(a) «в усіх діях»

17. Пункт 1 статті 3 призначений для того, щоб забезпечити, що зазначене право гарантовано реалізується в усіх рішеннях та діях щодо дітей. Це означає, що при здійсненні всіх дій, які стосуються дитини або дітей, їхні найкращі інтереси необхідно брати до уваги в якості першочергового міркування. Слово «дія» включає не тільки рішення, а й всі діяння, вчинки, пропозиції, послуги, процедури та інші заходи.

18. Бездіяльність або невжиття заходів та упушення також є «діями», наприклад, коли органи соціального забезпечення не вживають заходів для захисту дитини від занедбаності або зловживань.

(b) «щодо»

19. Зазначений правовий обов'язок застосовується до всіх рішень та дій, які прямо або опосередковано впливають на дітей. Отже, термін «щодо» відноситься, по-перше, до заходів та рішень, які прямо стосуються дитини, дітей як групи або дітей загалом, а по-друге, до інших заходів, які впливають на окрему дитину, дітей як групу або дітей загалом, навіть якщо відповідний захід не спрямований безпосередньо на таку дитину чи таких дітей. Як зазначається в зауваженні загального порядку №7 (2005) Комітету, до таких дій відносяться дії, спрямовані на дітей (наприклад, пов'язані з охороною здоров'я, доглядом або освітою), а також дії, які поширюються на дітей та інші групи населення (наприклад, пов'язані з навколишнім середовищем, житлом або транспортом) (пункт 13(b)). Тому термін «щодо» необхідно розуміти у дуже широкому сенсі слова.

20. Насправді, всі дії, які здійснює держава, так чи інакше впливають на дітей. Це не означає, що кожна дія, здійснювана державою, має включати повну формальну процедуру оцінки та визначення найкращих інтересів дитини. Однак, якщо рішення серйозно вплине на дитину або дітей, доцільно застосувати вищий рівень захисту та детальні процедури для врахування їхніх найкращих інтересів.

Відповідно, стосовно заходів, які не спрямовані безпосередньо на дитину або дітей, термін «щодо» необхідно уточнювати з огляду на обставини кожного випадку, щоб мати змогу оцінити вплив відповідної дії на дитину або дітей.

(с) «дітей»

21. Термін «діти» відноситься до всіх осіб у віці до 18 років, які перебувають під юрисдикцією Держави-учасниці, без жодної дискримінації, відповідно до статей 1 та 2 Конвенції.

22. Пункт 1 статті 3 застосовується до дітей як до окремих осіб і покладає на Держави-учасниці обов'язок оцінювати та брати до уваги найкращі інтереси дитини в якості першочергового міркування в контексті прийняття індивідуальних рішень.

23. Однак, термін «діти» передбачає, що право на належне врахування їхніх найкращих інтересів застосовується до дітей не тільки як до окремих осіб, а й загалом та як до групи. Відповідно, держави зобов'язані оцінювати та брати до уваги в якості першочергового міркування найкращі інтереси дітей як групи або дітей загалом в усіх діях, які їх стосуються. Це особливо очевидно у випадку всіх виконавчих заходів. Комітет⁴ підкреслює, що концепція найкращих інтересів задумана і як колективне, і як індивідуальне право і що застосування цього права до дітей корінних народів як до групи потребує врахування того, як це право співвідноситься з колективними культурними правами.

24. Це не означає, що в контексті прийняття рішення щодо окремої дитини його/її інтереси необхідно вважати такими самими, як і інтереси дітей загалом. Пункт 1 статті 3 радше передбачає, що найкращі інтереси дитини необхідно оцінювати в індивідуальному порядку. Про процедури встановлення найкращих інтересів дітей в індивідуальному порядку йдеться в розділі V нижче.

2. «державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами»

25. Обов'язок держав належним чином враховувати найкращі інтереси дитини є всеосяжним зобов'язанням, яке поширюється на всі державні та приватні установи, що займаються питаннями соціального забезпечення, суди, адміністративні та законодавчі органи, діяльність яких передбачає залучення дітей або стосується дітей. Хоча батьки не згадуються прямо в пункті 1 статті 3, найкращі інтереси дитини «є предметом їхнього основного піклування» (пункт 1 статті 18).

(а) «державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення»

⁴ Зауваження загального порядку №11 (2009) щодо дітей корінних народів та їхніх прав за Конвенцією, пункт 30.

26. Ці терміни не слід тлумачити вузько або зводити лише до соціальних установ у вузькому сенсі слова; натомість їх слід розуміти як такі, що означають всі установи, робота та рішення яких впливають на дітей та реалізацію їхніх прав. До таких установ відносяться не тільки ті, які пов'язані з економічними, соціальними та культурними правами (наприклад, догляд, охорона здоров'я, навколишнє середовище, освіта, підприємництво, дозвілля та ігри тощо), але й установи, які мають справу з громадянськими правами та свободами (наприклад, реєстрація народження, захист від насильства в будь-яких ситуаціях тощо). До приватних установ, що займаються питаннями соціального забезпечення, відносяться організації приватного сектору – прибуткові або неприбуткові – які відіграють певну роль у наданні послуг, що мають важливе значення для реалізації дітьми їхніх прав, і які діють від імені або разом з державними службами як альтернативні служби.

(b) «судами»

27. Комітет підкреслює, що термін «суди» відноситься до всіх судових проваджень в усіх інстанціях – незалежно від того, чи укомплектовані вони професійними суддями чи неспеціалістами – та до всіх відповідних процедур щодо дітей, без жодних обмежень. Цей термін включає процедури примирення, медіації та арбітражу.

28. В контексті кримінальних справ принцип найкращих інтересів застосовується до дітей в конфлікті з законом (тобто підозрюваних, обвинувачених або визнаних порушниками) або до дітей в контакт з законом (в якості постраждалих або свідків), а також до дітей, на яких впливає те, що їхні батьки перебувають в ситуації конфлікту з законом. Комітет⁵ підкреслює, що захист найкращих інтересів дитини означає, що у випадку роботи з дітьми-правопорушниками необхідно поступитися такими традиційними цілями кримінального правосуддя, як примус або покарання, на користь реабілітаційних та відновних цілей правосуддя.

29. В контексті цивільних справ дитина може захищати свої інтереси безпосередньо або через представника, у випадку справ про визнання батьківства, зловживання щодо дитини або нехтування дитиною, возз'єднання сім'ї, визначення місця проживання тощо. Судове провадження може впливати на дитину, наприклад, в зв'язку з процедурами щодо усиновлення або розлучення, рішеннями щодо опіки, місця проживання, контактів або інших аспектів, які серйозно впливають на життя та розвиток дитини, а також в зв'язку з провадженнями щодо зловживань по відношенню до дитини або бездоглядності. Суди повинні забезпечити врахування найкращих інтересів дитини в усіх таких ситуаціях та рішеннях, чи то процедурного, чи то матеріального характеру, і продемонструвати, що вони фактично це зробили.

(c) «адміністративними органами»

30. Комітет наголошує на тому, що тематика рішень, що їх ухвалюють адміністративні органи на всіх рівнях, є дуже обширною і включає рішення щодо освіти, догляду, охорони здоров'я, навколишнього середовища, умов життя, захисту, притулку, імміграції, доступу до громадянства тощо. Індивідуальні рішення, що їх ухвалюють адміністративні органи в цих сферах, необхідно оцінювати, керуючись принципом найкращих інтересів дитини, як і у випадку всіх виконавчих заходів.

(d) «законодавчими органами»

31. Поширення обов'язку Держав-учасниць на їхні «законодавчі органи» однозначно свідчить про те, що пункт 1 статті 3 стосується дітей загалом, а не тільки дітей як окремих осіб. При прийнятті будь-якого закону або нормативно-правового акту та колективних угод – наприклад, двосторонніх або багатосторонніх міжнародних торгових або мирних договорів, які впливають на дітей, – слід керуватися найкращими інтересами дитини. Право дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси

⁵ Зауваження загального порядку №10 (2007) щодо прав дітей в рамках здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, пункт 10.

оцінювалися та бралися до уваги в якості першочергового міркування, слід у явному вигляді включити до всіх відповідних законодавчих актів, а не тільки до законів, які безпосередньо стосуються дітей. Цей обов'язок поширюється також на сферу схвалення бюджетів, підготовка та розробка яких має відбуватися із застосуванням підходу, орієнтованого на дотримання принципу найкращих інтересів дитини, щоб ця сфера була чутливою до прав дитини.

3. «Якнайкраще забезпечення інтересів дитини»

32. Концепція найкращих інтересів дитини є складною, і її зміст необхідно визначати в кожному конкретному випадку. Усвідомлення цієї концепції та її конкретне застосування законодавцем, суддею, адміністративним, соціальним або освітнім органом можливе саме завдяки тлумаченню та реалізації пункту 1 статті 3 відповідно до інших положень Конвенції. Відповідно, концепція найкращих інтересів дитини є гнучкою і може бути адаптована. Її слід коригувати та визначати в індивідуальному порядку, відповідно до конкретної ситуації відповідної дитини або дітей, з урахуванням їхніх особистих обставин, ситуації та потреб. У випадку ухвалення індивідуальних рішень найкращі інтереси дитини необхідно оцінювати та визначати з огляду на конкретні обставини цієї дитини. У випадку ухвалення колективних рішень – наприклад, законодавцем – найкращі інтереси дітей загалом необхідно оцінювати та визначати з огляду на обставини конкретної групи дітей та/або дітей загалом. В обох випадках оцінку та визначення слід проводити із забезпеченням цілковитої поваги до прав, які містяться в Конвенції та факультативних протоколах до неї.

33. Принцип найкращих інтересів дитини необхідно застосовувати до всіх питань, які стосуються дитини або дітей, і враховувати для врегулювання будь-яких можливих колізій прав, закріплених в Конвенції або інших міжнародних договорах щодо прав людини. Увагу необхідно приділяти визначенню можливих рішень, які відповідають найкращим інтересам дитини. Це означає, що при ухваленні виконавчих заходів держави зобов'язані мати чітке уявлення про найкращі інтереси всіх дітей, зокрема дітей в уразливих ситуаціях.

34. Завдяки своїй гнучкості концепція найкращих інтересів дитини може адаптуватися відповідно до ситуації окремих дітей і дозволяє розвивати знання про розвиток дитини. Однак, ця властивість також може залишати простір для маніпуляцій: наприклад, уряди та інші органи влади держав зловживали концепцією найкращих інтересів дитини, щоб виправдати расистські політики; батьки зловживали нею, щоб захистити власні інтереси в спорах щодо опіки; байдужі фахівці зловживали нею, відкидаючи оцінку найкращих інтересів дитини як неактуальну та неважливу.

35. Щодо виконавчих заходів, то для того, щоб найкращі інтереси дитини були першочерговим міркуванням у процесі розробки та виконання законодавства і політики на всіх рівнях урядування, необхідно постійно проводити оцінку впливу на права дитини (ОВПД), щоб передбачати вплив будь-якого пропонованого закону, політики або виділення бюджетних коштів на дітей і реалізацію їхніх прав, а також аналіз впливу на права дитини, щоб аналізувати фактичний вплив виконання цих заходів⁶.

4. «Першочергова увага приділяється»

36. Першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини під час ухвалення всіх виконавчих заходів. Використання імперативної форми дієслова покладає на держави серйозний правовий обов'язок і означає, що держави не можуть на власний розсуд визначати чи оцінювати найкращі інтереси дітей чи надавати їм належного значення як першочерговому міркуванню в контексті тієї чи іншої здійснюваної дії.

37. Вислів «першочергова увага» означає, що найкращі інтереси дитини не можна розглядати нарівні з рештою міркувань. Ця тверда позиція виправдовується особливим становищем дитини: залежність, зрілість, правовий статус та, часто, неможливість висловити власні погляди. У дітей

⁶ Зауваження загального порядку №5 (2003) щодо загальних заходів з виконання Конвенції про права дитини, пункт 45.

менше можливостей навести доводи на захист власних інтересів, ніж у дорослих, і особи, причетні до прийняття рішень, які впливають на дітей, повинні чітко усвідомлювати їхні інтереси. Якщо не акцентувати увагу на інтересах дітей, їх, як правило, не помічають.

38. Коли йдеться про усиновлення (стаття 21), право найкращих інтересів додатково посилюється: воно має бути не просто «першочерговим міркуванням», а «найважливішим міркуванням». По суті, найкращі інтереси дитини мають бути визначальним фактором під час прийняття рішення щодо усиновлення, але також і щодо інших аспектів.

39. Однак, оскільки пункт 1 статті 3 поширюється на різноманітні ситуації, Комітет визнає, що під час його застосування необхідна певна гнучкість. Найкращі інтереси дитини – після того, як було проведено їхню оцінку та визначення – можуть суперечити іншим інтересам або правам (наприклад, інших дітей, громадськості, батьків тощо). Потенціальні суперечності між найкращими інтересами дитини, що розглядаються в індивідуальному порядку, та найкращими інтересами групи дітей або дітей загалом необхідно врегульовувати в кожному конкретному випадку, ретельно збалансовуючи інтереси всіх сторін і шукаючи прийнятний компроміс. Так само необхідно вчиняти, якщо права інших осіб суперечать найкращим інтересам дитини. Якщо досягти гармонізації неможливо, органам влади та особам, які ухвалюють рішення, доведеться аналізувати та зважувати права всіх заінтересованих сторін, враховуючи при цьому, що право дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси бралися до уваги в якості першочергового міркування, означає, що інтереси дитини мають вищий пріоритет, а не просто є одним з декількох міркувань. Відтак, більш вагоме значення необхідно надавати тому, що найкраще підходить для дитини.

40. Щоб розглядати найкращі інтереси дитини як «першочергові», варто усвідомлювати, яке місце необхідно відводити інтересам дитини в усіх діях, і бути готовими надавати пріоритетне значення цим інтересам за будь-яких обставин, особливо коли та чи інша дія беззаперечно впливає на відповідних дітей.

В. Найкращі інтереси дитини та зв'язки з іншими загальними принципами Конвенції

1. Найкращі інтереси дитини та право на недискримінацію (стаття 2)

41. Право на недопущення дискримінації не є пасивним обов'язком, відповідно до якого забороняються всі форми дискримінації в контексті реалізації прав, передбачених в Конвенції; натомість, відповідно до нього також вимагається вжиття державами доречних заходів на випередження з метою забезпечення для всіх дітей ефективних рівних можливостей користуватися правами, передбаченими в Конвенції. Це може потребувати вжиття позитивних заходів, спрямованих на виправлення ситуації реальної нерівності.

2. Найкращі інтереси дитини та право на життя, виживання та розвиток (стаття 6)

42. Держави повинні створювати середовище, в якому забезпечується повага людської гідності та всебічний розвиток кожної дитини. При оцінці та визначенні найкращих інтересів дитини держава повинна забезпечити цілковиту повагу його/її невід'ємного права на життя, виживання та розвиток.

3. Найкращі інтереси дитини та право бути заслуханою (стаття 12)

43. Оцінка найкращих інтересів дитини повинна передбачати повагу до права дитини вільно висловлювати власні погляди і надання належного значення висловленим поглядам в усіх питаннях, які стосуються такої дитини. Цей аспект чітко визначений в Загальному коментарі №12 Комітету, в якому також висвітлюється питання нерозривних зв'язків між пунктом 1 статті 3 та статтею 12. Ці дві статті доповнюють одна іншу: перша призначена для забезпечення реалізації концепції найкращих інтересів, а в другій наводиться методологія заслуховування поглядів дитини або дітей та врахування цих поглядів в усіх питаннях, які стосуються дитини, зокрема в процесі оцінки його/її

найкращих інтересів. Пункт 1 статті 3 неможливо застосовувати правильно, якщо не виконувати вимоги статті 12. В свою чергу, пункт 1 статті 3 підсилює функціональність статті 12, уможливаючи виконання дітьми суттєвої ролі в контексті прийняття всіх рішень, які впливають на їхнє життя⁷.

44. Коли йдеться про найкращі інтереси дитини і право дитини бути заслуханою, необхідно брати до уваги розвиток здібностей дитини (стаття 5). Комітет вже встановив, що чим більше знає, пережила та розуміє дитина, тим більше батькам, законному опікуну або іншим особам, відповідальним за нього/неї за законом, необхідно переходити від вказівок та настанов до нагадувань та рекомендацій, а пізніше до обміну думками на рівних⁸. Аналогічним чином, у міру того, як дитина стає більш зрілою, його/її поглядам необхідно надавати все більшого значення під час оцінки його/її найкращих інтересів. Немовлята та дуже маленькі діти мають такі самі права, як і всі діти, на оцінку їхніх найкращих інтересів, навіть якщо вони не можуть висловити свої погляди або представити свої інтереси так само, як старші діти. Держави повинні забезпечити прийнятні механізми, зокрема представництво, у відповідних випадках, для оцінки їхніх найкращих інтересів; таке саме положення застосовується у випадку дітей, які не можуть або не бажають висловлювати погляди.

45. Комітет нагадує, що в пункті 2 статті 12 Конвенції передбачене право дитини бути заслуханою, безпосередньо або через представника, в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, який стосується його/її (див. додатково розділ V.B нижче).

V. Реалізація: оцінка та визначення найкращих інтересів дитини

46. Як зазначалося раніше, концепція «найкращі інтереси дитини» є правом, принципом та правилом процедури, які засновані на оцінці всіх елементів інтересів дитини або дітей в конкретній ситуації. У процесі оцінки та визначення найкращих інтересів дитини з метою прийняття рішення щодо конкретного заходу слід виконувати наступні кроки:

(a) по-перше, в межах конкретних фактичних обставин справи слід дізнатися, які елементи є важливими в контексті оцінки найкращих інтересів, наповнити їх конкретним змістом та визначити значення кожного з них у співвідношенні з іншими;

(b) по-друге, з цією метою необхідно дотримуватися процедури, яка забезпечує правові гарантії та належне застосування цього права.

47. Оцінка та визначення найкращих інтересів дитини – це два кроки, які необхідно виконувати в разі необхідності ухвалення рішення. «Оцінка найкращих інтересів» включає аналіз та балансування всіх елементів, необхідних для прийняття рішення в конкретній ситуації щодо конкретної окремої дитини або групи дітей. Її проводить особа, яка приймає рішення, та співробітники цієї особи – за можливості, мультидисциплінарна команда – і участь дитини в такій оцінці є обов'язковою. «Визначення найкращих інтересів» – це формальний процес з суворими процедурними гарантіями, призначений для визначення найкращих інтересів дитини на основі оцінки найкращих інтересів.

A. Оцінка та визначення найкращих інтересів

48. Оцінка найкращих інтересів дитини – це унікальний вид діяльності, який слід провадити в кожному окремому випадку з огляду на конкретні обставини кожної дитини або групи дітей чи дітей загалом. Ці обставини пов'язані з індивідуальними характеристиками відповідної дитини або дітей, як-от зокрема, вік, стать, ступінь зрілості, досвід, належність до тієї чи іншої групи меншин, наявність фізичної, сенсорної або інтелектуальної інвалідності, а також соціальні та культурні умови, в яких знаходиться дитина або діти, наприклад присутність або відсутність батьків, чи

⁷ Зауваження загального порядку №12, пункти 70 – 74.

⁸ Там само, пункт 84.

проживає дитина з ними, якість відносин дитини з його/її сім'єю або особами, які здійснюють догляд за ним/нею, безпечність середовища, існування якісних альтернативних засобів, доступних сім'ї, розширеній сім'ї або особам, які здійснюють догляд, тощо.

49. Визначення того, що відповідає найкращим інтересам дитини, слід розпочинати з оцінки конкретних обставин, які роблять дитину унікальною. Це означає, що деякі елементи використовуватимуться, а інші ні, а також впливає на те, яке значення надаватиметься одним елементам відносно інших. У випадку дітей загалом оцінка найкращих інтересів передбачає використання таких самих елементів.

50. Комітет вважає доцільним скласти невичерпний неієрархічний перелік елементів, який може враховувати в оцінці найкращих інтересів будь-яка особа, яка ухвалює рішення і якій необхідно визначити найкращі інтереси дитини. Невичерпність перелічених елементів означає, що можна використовувати не тільки їх, а розглядати й інші фактори, важливі за конкретних обставин окремої дитини або групи дітей. Всі елементи переліку необхідно розглядати та збалансовувати з огляду на кожну ситуацію. Цей перелік має слугувати конкретним керівництвом, забезпечуючи при цьому гнучкість.

51. Складання такого переліку елементів слугуватиме керівництвом державі або особі, яка ухвалює рішення, в процесі регулювання конкретних сфер, які стосуються дітей, наприклад сім'я, усиновлення та закони стосовно правосуддя щодо неповнолітніх, і, за потреби, цей перелік може бути доповнений іншими елементами, які вважатимуться доцільними згідно з правовими традиціями держави. Комітет хотів би зазначити, що при додаванні елементів до переліку кінцевою метою найкращих інтересів дитини має бути забезпечення повноцінної та ефективної реалізації всіх прав, визнаних в Конвенції, і всебічного розвитку дитини. Відповідно, елементи, які суперечать правам, закріпленим в Конвенції, або матимуть ефект, який суперечить передбаченим в Конвенції правам, не можна вважати припустимими в процесі оцінки того, що є найкращим для дитини або дітей.

1. Елементи, які слід брати до уваги у процесі оцінки найкращих інтересів дитини

52. На підставі цих попередніх міркувань, Комітет вважає, що в процесі оцінки та визначення найкращих інтересів дитини слід брати до уваги, відповідно до конкретної ситуації, такі елементи:

(а) Погляди дитини

53. В статті 12 Конвенції передбачене право дітей висловлювати власні погляди в контексті кожного рішення, яке їх стосується. Будь-яке рішення, в якому не враховуються погляди дитини або не надається належне значення цим поглядам відповідно до віку та зрілості дитини, не забезпечує поваги до можливості дитини або дітей впливати на визначення їхніх найкращих інтересів.

54. Те, що дитина є дуже маленькою або перебуває в уразливій ситуації (наприклад, має інвалідність, належить до групи меншин, є мігрантом тощо), не позбавляє його/її права на висловлення власних поглядів і не применшує значення, що надається поглядам такої дитини у процесі визначення його/її найкращих інтересів. Вжиття конкретних заходів для гарантування реалізації рівних прав всім дітям в таких ситуаціях повинно підлягати індивідуальній оцінці, яка гарантує відведення самим дітям певної ролі у процесі ухвалення рішень і забезпечення розумного пристосування⁹ та підтримки, за потреби, щоб вони брали повноцінну участь в оцінці своїх найкращих інтересів.

(б) Індивідуальність дитини

55. Діти не є однорідною групою, а отже різноманітність необхідно враховувати у процесі

⁹ Див. Конвенцію про права осіб з інвалідністю, стаття 2: «розумне пристосування» означає внесення, коли це потрібно в конкретному випадку, необхідних і підхожих модифікацій і коректив, що не становлять непропорційного чи невинуватого тягаря, для цілей забезпечення реалізації або здійснення [...] нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод.

оцінювання їхніх найкращих інтересів. Індивідуальність дитини включає такі характеристики, як стать, сексуальна орієнтація, національне походження, релігія та переконання, культурна ідентичність, особистість. Хоча діти та молоді люди мають однакові базові універсальні потреби, висловлення цих потреб залежить від різноманітних особистих, фізичних, соціальних та культурних аспектів, зокрема від розвитку їхніх здібностей. Право дитини на збереження його/її індивідуальності гарантується відповідно до Конвенції (стаття 8), і його необхідно поважати та враховувати в контексті оцінки найкращих інтересів дитини.

56. Наприклад, щодо релігійної та культурної ідентичності у процесі розгляду питання про прийомну сім'ю або розміщення дитини, належну увагу необхідно приділяти бажаності наступництва виховання дитини, етнічному походженню, релігійній і культурній належності та рідній мові дитини (пункт 3 статті 20), і особа, яка ухвалює рішення, повинна враховувати ці особливі умови, оцінюючи та визначаючи найкращі інтереси дитини. Таке саме положення застосовується у випадках усиновлення, розлуки з батьками або розлучення батьків. Належне врахування найкращих інтересів дитини передбачає, що діти матимуть доступ до культури (та мови, якщо це можливо) їхньої країни та сім'ї походження і можливість доступу до інформації про їхню біологічну сім'ю, відповідно до правових та професійних нормативно-правових актів відповідної країни (див. пункт 4 статті 9).

57. Хоча збереження релігійних та культурних цінностей і традицій як частини індивідуальності дитини необхідно брати до уваги, практики, які не узгоджуються або не сумісні з правами, закріпленими в Конвенції, не відповідають найкращим інтересам дитини. Особи, які ухвалюють рішення, та органи влади не можуть використовувати культурну ідентичність в якості виправдання або обґрунтування для увічнення традицій та культурних цінностей, які позбавляють дитину або дітей гарантованих Конвенцією прав.

(с) Збереження сімейного оточення та підтримання відносин

58. Комітет нагадує, що оцінку та визначення найкращих інтересів дитини абсолютно необхідно проводити в контексті потенційної розлуки дитини з його/її батьками (див. статті 9, 18 та 20). Він також підкреслює, що згадані вище елементи є конкретними правами, а не тільки елементами в контексті визначення найкращих інтересів дитини.

59. Сім'я – це основний осередок суспільства і природне середовище для зростання і благополуччя її членів, особливо дітей (преамбула до Конвенції). Право дитини на життя в сім'ї захищається відповідно до Конвенції (стаття 16). Термін «сім'я» необхідно тлумачити широко, включаючи до нього біологічних батьків, усиновлювачів чи прийомних батьків або, у відповідних випадках, членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм (стаття 5).

60. Запобігання розділенню сім'ї і збереження єдності сім'ї є важливими компонентами системи захисту дітей, які ґрунтуються на праві, передбаченому в пункті 1 статті 9, відповідно до якого вимагається, «щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їхньому бажанню, за винятком випадків, коли [...] таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини». Крім того, дитина, яка розлучається з одним або обома батьками, вправі «підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини» (пункт 3 статті 9). Це положення поширюється також на будь-яку особу, яка володіє правами опіки, основних осіб, які здійснюють догляд за дитиною відповідно до закону або звичаїв, прийомних батьків та осіб, з якими у дитини склалися міцні особисті стосунки.

61. З огляду на серйозність впливу на дитину розлуки з батьками, до такої розлуки слід вдаватися лише у крайньому випадку, наприклад, коли дитині загрожує завдання неминучої шкоди або коли це необхідно з інших причин; розлука не повинна мати місця, якщо захист дитини можна забезпечити за рахунок заходів меншого втручання. Перш ніж вдаватися до такого заходу як розлука, держава повинна надати батькам підтримку у виконанні їхніх батьківських обов'язків і відновити або зміцнити спроможність сім'ї здійснювати догляд за дитиною, якщо тільки розлука не є необхідним заходом для захисту дитини. Економічні причини не можуть слугувати обґрунтуванням розлуки дитини з його/її батьками.

62. Керівні вказівки щодо альтернативного догляду за дітьми¹⁰ призначені для того, щоб забезпечити, що дітей не розміщують в закладах альтернативного догляду без потреби, і щоб в разі забезпечення альтернативного догляду він здійснювався за належних умов, із урахуванням прав та найкращих інтересів дитини. Зокрема, «фінансова та матеріальна бідність, або умови, які склалися безпосередньо та виключно внаслідок такої бідності, ніколи не можуть слугувати єдиним обґрунтуванням для відібрання дитини з-під опіки батьків [...], але мають розглядатися як сигнал про необхідність надання сім'ї належної підтримки» (пункт 15).
63. Аналогічним чином, дитину не можна розлучати з батьками на підставі наявності інвалідності у дитини або у його/її батьків¹¹. Питання про розлуку можна розглядати тільки у тих випадках, коли необхідна сім'ї допомога для збереження сімейного осередку недостатньо ефективна для того, щоб уникнути ризику бездоглядності чи залишення дитини або ризику для безпеки дитини.
64. У випадку розлуки держава повинна гарантувати проведення оцінки ситуації дитини та його/її сім'ї, за можливості, мультидисциплінарною командою підготовлених фахівців з належним залученням судових органів, відповідно до статті 9 Конвенції, що гарантує, що жоден інший варіант не може задовольнити найкращі інтереси дитини.
65. У тих випадках, коли розлука стає необхідним заходом, особи, які ухвалюють рішення, забезпечують підтримку зв'язків та відносин між дитиною та батьками і сім'єю (братами, сестрами, родичами та особами, з якими у дитини склалися міцні особисті стосунки), якщо це не суперечить найкращим інтересам дитини. Якість відносин та необхідність їх збереження необхідно брати до уваги під час ухвалення рішень щодо періодичності та тривалості відвідувань та інших контактів в тих випадках, коли дитина розміщується поза сім'єю.
66. В тих випадках, коли відносини дитини з батьками перериваються внаслідок міграції (батьків без дитини або дитини без батьків), у процесі оцінки найкращих інтересів дитини в контексті рішень щодо возз'єднання сім'ї слід враховувати такий аспект, як збереження сімейного осередку.
67. Комітет вважає, що спільне виконання батьківських обов'язків зазвичай відповідає найкращим інтересам дитини. Однак, в контексті рішень щодо батьківських обов'язків єдиним критерієм повинна бути відповідність найкращим інтересам конкретної дитини. Якщо відповідно до закону один з батьків або обоє батьків автоматично наділяються батьківськими обов'язками, це суперечить таким інтересам. В процесі оцінки найкращих інтересів дитини суддя повинен брати до уваги, разом з іншими елементами, актуальними для справи, право дитини на збереження відносин з обома батьками.
68. Комітет заохочує ратифікувати та виконувати конвенції Гаазької конференції з міжнародного приватного права¹², які спрощують застосування принципу найкращих інтересів дитини та передбачають гарантії його реалізації у тому випадку, коли батьки живуть в різних країнах.
69. У тих випадках, коли батьки або інші основні особи, які здійснюють догляд, вчиняють правопорушення, доступними повинні бути альтернативи триманню під вартою та застосовуватися залежно від кожного конкретного випадку, зі всебічним розглядом питання про можливий вплив різних покарань на найкращі інтереси відповідної дитини або відповідних дітей¹³.
70. Збереження сімейного оточення передбачає збереження зв'язків дитини в ширшому сенсі.

¹⁰ Резолюція Генеральної Асамблеї 64/142, додаток.

¹¹ Див. Конвенцію про права осіб з інвалідністю, пункт 4 статті 23.

¹² До цих конвенцій відносяться такі: №28 про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980 рік; №33 про захист дітей та співпрацю в галузі міждержавного усиновлення, 1993 рік; №23 про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, 1973 рік; №24 про право, що застосовується до зобов'язань про утримання, 1973 рік.

¹³ Див. рекомендації за результатами дня загального обговорення питання дітей ув'язнених батьків (2011 рік).

Йдеться про зв'язки з розширеною сім'єю, наприклад з бабусями і дідусями, дядьками/тітками, а також з друзями, школою та ширшим оточенням, і ці зв'язки є особливо важливими у тих випадках, коли батьки живуть окремо в різних місцях.

(d) Догляд за дитиною, захист та безпека дитини

71. У процесі оцінювання та визначення найкращих інтересів дитини або дітей загалом, слід враховувати обов'язок держави забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для його/її благополуччя (пункт 2 статті 3). Крім того, терміни «захист і піклування» необхідно тлумачити у широкому сенсі слова, оскільки їхня ціль сформульована не в обмежених або заперечувальних формулюваннях (наприклад, «забезпечити захист дитини від шкоди»), а у прив'язці до всеосяжного ідеалу – забезпечення «благополуччя» та розвитку дитини. Благополуччя дітей в широкому сенсі слова включає їхні основні матеріальні, фізичні, освітні та емоційні потреби, а також потреби в любові та безпеці.

72. Емоційне піклування – це одна з основних потреб дітей; якщо батьки або інші основні особи, які здійснюють догляд, не задовольняють емоційні потреби дитини, необхідно вжити заходів, щоб у дитини сформувалася безпечна прив'язаність. Прив'язаність до особи, яка здійснює догляд, має формуватися у дітей в дуже ранньому віці, і таку прив'язаність, якщо вона належна, необхідно підтримувати з часом, щоб забезпечувати дитині стабільне середовище.

73. Оцінка найкращих інтересів дитини має також охоплювати таке міркування, як безпека дитини, тобто право дитини на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, ушкоджень чи зловживань (стаття 19), сексуальних домагань, тиску однолітків, цькування, поведіння, яке принижує гідність, тощо¹⁴, а також на захист від сексуальної, економічної та іншої експлуатації, наркотиків, залучення до праці, збройного конфлікту тощо (статті 32 – 39).

74. Застосування до ухвалення рішень підходу, орієнтованого на реалізацію принципу найкращих інтересів, означає, що оцінка безпеки та недоторканості дітей проводиться на поточний момент часу; але, відповідно до принципу обережності, необхідно оцінити можливість ризику та завдання шкоди в майбутньому, а також інші наслідки рішення для безпеки дитини.

(e) Уразливе становище

75. Важливим елементом, який слід враховувати, є уразливе становище дитини, наприклад якщо дитина має інвалідність, належить до групи меншин, є біженцем або шукачем притулку, постраждала від зловживань, живе на вулиці тощо. Мета визначення найкращих інтересів дитини або дітей в уразливому становищі має бути пов'язана не тільки з повноцінною реалізацією всіх прав, передбачених в Конвенції, але й стосуватися інших норм в сфері прав людини, які відносяться до таких особливих ситуацій, як, наприклад, норми, що містяться в Конвенції про права осіб з інвалідністю, Конвенції про статус біженців тощо.

76. Найкращі інтереси дитини в конкретному уразливому становищі не такі самі, як найкращі інтереси всіх дітей в такому самому уразливому становищі. Органи влади та особи, які ухвалюють рішення, повинні враховувати різні види та ступені уразливості кожної дитини, оскільки кожна дитина неповторна і кожен ситуацію необхідно оцінювати відповідно до такої неповторності дитини. Слід проводити індивідуалізовану оцінку історії кожної дитини з моменту народження, з регулярними переглядами з боку мультидисциплінарної команди і наданням рекомендацій щодо розумного пристосування протягом всього процесу розвитку дитини.

(f) Право дитини на здоров'я

77. Право дитини на здоров'я (стаття 24) та стан здоров'я дитини мають найважливіше значення у процесі оцінки найкращих інтересів дитини. Однак, в разі наявності більш ніж одного можливого виду лікування захворювання або в разі непевності результату лікування, переваги всіх можливих

¹⁴ Зауваження загального порядку №13 (2011) щодо права на захист від всіх форм насильства.

видів лікування необхідно зважити відносно усіх можливих ризиків та побічних ефектів, а також надати належне значення поглядам дитини, з урахуванням його/її віку та зрілості. В зв'язку з цим дітям слід надати інформацію, достатню та доцільну для розуміння ситуації та всіх актуальних аспектів, пов'язаних з їхніми інтересами, і дозволити, за можливості, надати їхню інформовану згоду¹⁵.

78. Наприклад, щодо здоров'я підлітків, Комітет¹⁶ заявив, що Держави-учасниці зобов'язані забезпечити всіх підлітків, як тих, які відвідують школу, так і тих, які не відвідують, доступом до достатньої інформації, яка має важливе значення для їхнього здоров'я та розвитку і необхідна для ухвалення належних рішень щодо здорової поведінки. Така інформація повинна включати інформацію про використання тютюну, алкоголю та інших речовин і зловживання цими речовинами, інформацію про харчування і доречну інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я, небезпеку ранньої вагітності, профілактику ВІЛ/СНІД та захворювань, що передаються статевим шляхом. Підлітки з психосоціальним розладом мають право на лікування та догляд в громаді, в якій вони живуть, наскільки це можливо. В разі необхідності госпіталізації або розміщення в закладі інтернатного типу, найкращі інтереси дитини необхідно оцінювати до ухвалення відповідного рішення і з урахуванням поглядів дитини; такі самі міркування застосовувані у випадку молодших дітей. Здоров'я дитини і можливості лікування також можуть бути частиною оцінки та визначення найкращих інтересів стосовно інших видів важливих рішень (наприклад, видача дозволу на проживання на гуманітарних підставах).

(g) **Право дитини на освіту**

79. Найкращим інтересам дитини відповідає наявність доступу до безкоштовної якісної освіти, зокрема освіти в ранньому дитячому віці, структурованої освіти поза школою або неструктурованої освіти та супутніх заходів. Будь-які рішення стосовно заходів та дій щодо конкретної дитини або групи дітей необхідно ухвалювати з дотриманням найкращих інтересів дитини або дітей, пов'язаних з освітою. Щоб сприяти набуттю освіти або підвищенню якості освіти для більшої кількості дітей, в Державах-учасницях мають бути підготовлені викладачі та інші фахівці, які працюють в різних пов'язаних з освітою закладах, а також середовище, в якому враховуються особливості дітей, і прийнятні методи викладання та навчання, при цьому слід брати до уваги те, що освіта є не тільки інвестицією в майбутнє, але і можливістю для діяльності, що приносить радість, повагу, залученість та реалізацію амбіцій. Реагування на цю вимогу та посилення обов'язків дітей з метою подолання обмежень, викликаних їхньою вразливістю будь-якого роду, відповідатиме їхнім найкращим інтересам.

2. Збалансування елементів в контексті оцінки найкращих інтересів

80. Слід наголосити на тому, що базова оцінка найкращих інтересів – це загальна оцінка всіх відповідних елементів найкращих інтересів дитини і визначення значення кожного елементу залежно від інших. Не всі елементи відповідні до кожного випадку, і різні елементи можна використовувати по-різному в різних випадках. Зміст кожного елементу обов'язково різнитиметься для кожної конкретної дитини і у кожному конкретному випадку залежно від виду рішення та конкретних обставин, як і вага кожного елементу в загальній оцінці.

81. Елементи оцінки найкращих інтересів можуть суперечити один одному у процесі розгляду конкретного випадку та його обставин. Наприклад, такий елемент, як збереження сімейного оточення, може суперечити необхідності забезпечити захист дитини від ризику застосування батьками насильства або зловживань. В таких ситуаціях необхідно визначити значення кожного елементу відносно інших елементів, щоб знайти рішення, яке відповідає найкращим інтересам дитини або дітей.

¹⁵ Зауваження загального порядку №15 (2013) щодо права дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я (стаття 24), пункт 31.

¹⁶ Зауваження загального порядку №4 (2003) щодо здоров'я та розвитку підлітків в контексті Конвенції про права дитини.

82. У процесі зважування різноманітних елементів необхідно пам'ятати, що мета оцінки та визначення найкращих інтересів дитини полягає в тому, щоб забезпечити повноцінну та ефективну реалізацію прав, визнаних в Конвенції та факультативних протоколах до неї, а також всебічний розвиток дитини.

83. Можливі ситуації, за яких фактори «захисту», які впливають на дитину (наприклад, ті, які можуть передбачати обмеження прав), необхідно оцінити відносно заходів «розширення прав та можливостей» (які передбачають повноцінну реалізацію прав без жодного обмеження). В таких ситуаціях при збалансуванні елементів слід керуватися міркуваннями віку та зрілості дитини. Для оцінки ступеню зрілості дитини слід брати до уваги фізичний, емоційний, пізнавальний та соціальний розвиток дитини.

84. В контексті оцінки найкращих інтересів необхідно враховувати, що здібності дитини будуть розвиватися. Тому особам, які приймають рішення, слід розглядати заходи, які можуть бути змінені або відкориговані, а не приймати остаточні та безповоротні рішення. Для цього їм слід не тільки оцінити фізичні, емоційні, освітні та інші потреби на конкретний момент прийняття рішення, але й розглянути можливі сценарії розвитку дитини і проаналізувати їх в коротко- та довгостроковій перспективі. В цьому контексті, під час прийняття рішення слід оцінювати послідовність та стабільність нинішньої та майбутньої ситуації дитини.

В. Процедурні гарантії для забезпечення реалізації найкращих інтересів дитини

85. Щоб забезпечити повноцінну реалізацію права дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси бралися до уваги в якості першочергового міркування, необхідно запровадити певні процедурні гарантії, в яких враховуються особливості дітей, та дотримуватися цих гарантії. Отже, концепція найкращих інтересів дитини є правилом процедури (див. пункт 6(b) вище).

86. Тоді як державні органи та організації, які ухвалюють рішення щодо дітей, повинні діяти відповідно до обов'язку проведення оцінки та визначення найкращих інтересів дитини, люди, які ухвалюють рішення щодо дітей на щоденній основі (наприклад, батьки, опікуни, викладачі тощо) не мають суворо дотримуватися цієї двоетапної процедури, хоча під час ухвалення рішень в повсякденному житті також необхідно поважати і враховувати найкращі інтереси дитини.

87. Держави повинні запровадити формальні процедури з суворими процедурними гарантіями, призначені для оцінки та визначення найкращих інтересів дитини у випадку ухвалення рішень, які стосуються дитини, зокрема механізмів оцінки результатів. Держави повинні розробити прозорі та об'єктивні процедури для всіх рішень, що їх ухвалюють законодавці, судді або адміністративні органи, особливо у тих сферах, які безпосередньо стосуються дитини або дітей.

88. Комітет пропонує державам та всім особам, які можуть оцінювати та визначати найкращі інтереси дітей, приділяти особливу увагу таким гарантіям:

(а) Право дитини висловлювати власні погляди

89. Важливим елементом цього процесу є комунікація з дітьми для сприяння значимій участі дітей і визначення їхніх найкращих інтересів. Така комунікація має передбачати інформування дітей про процес і можливі сталі рішення та послуги, а також отримання від дітей інформації і з'ясування їхніх поглядів.

90. Якщо дитина бажає висловити власні погляди і якщо це право реалізується через представника, останній зобов'язаний точно передати погляди дитини. У тих ситуаціях, коли погляди дитини суперечать поглядам його/її представника, слід впровадити процедуру, яка дозволить дитині звернутися до органу влади для створення окремого представництва для дитини (наприклад, призначеного судом опікуна *ad litem*) за потреби.

91. Процедура оцінки та визначення найкращих інтересів дітей як групи дещо відрізняється від такої процедури щодо окремої дитини. Коли йдеться про велику кількість дітей, державні установи

повинні знайти способи заслухати погляди репрезентативної вибірки дітей і належним чином врахувати їхні думки у процесі планування заходів або ухвалення законодавчих рішень, які прямо або опосередковано стосуються цієї групи, щоб забезпечити охоплення всіх категорій дітей. Існує чимало прикладів того, як це зробити, зокрема слухання за участю дітей, дитячі парламенти, організації під проводом дітей, дитячі союзи або інші представницькі органи, обговорення в школах, вебсайти соціальних мереж тощо.

(b) Встановлення фактів

92. Факти та інформацію, важливі для конкретного випадку, мають збирати підготовлені фахівці, щоб визначити всі елементи, необхідні для оцінки найкращих інтересів. Цей процес може передбачати проведення співбесід з близькими дитини, іншими людьми, які щоденно контактують з дитиною, свідками певних інцидентів тощо. Зібрані відомості та дані необхідно перевірити і проаналізувати, перш ніж використовувати в контексті оцінки найкращих інтересів дитини або дітей.

(c) Сприйняття часу

93. Діти сприймають плин часу не так само, як дорослі. Затримки або затягування процесу прийняття рішень особливо негативно впливають на дітей, оскільки вони розвиваються. Тому процедурам або процесам, які стосуються дітей або впливають на дітей, рекомендується надавати пріоритетне значення та завершувати їх в найкоротші строки. Тривалість ухвалення рішення, наскільки це можливо, повинна відповідати уявленню дитини про те, яку користь воно може йому/їй принести, а ухвалені рішення слід переглядати з розумною періодичністю із розвитком дитини та поліпшенням його/її здатності висловлювати власні погляди. Всі рішення щодо догляду, лікування, розміщення та інших заходів, які стосуються дитини, необхідно періодично переглядати в зв'язку зі сприйняттям часу такою дитиною і поліпшенням його/її здібностей та розвитком (стаття 25).

(d) Кваліфіковані фахівці

94. Діти являють собою різноманітну групу, причому кожна дитина має власні характеристики та потреби, оцінити які належним чином можуть тільки фахівці, що мають експертні знання з питань, які стосуються розвитку дітей та підлітків. Саме тому формальний процес оцінки має проводитися в дружній та безпечній атмосфері фахівцями, які мають підготовку, зокрема, в галузі дитячої психології, розвитку дітей та інших актуальних галузях щодо розвитку людини та суспільства, а також досвід роботи з дітьми, і які розглядатимуть отриману інформацію об'єктивно. За можливості, до процесу оцінки найкращих інтересів дитини слід залучати мультидисциплінарну команду фахівців.

95. Оцінка наслідків альтернативних рішень має ґрунтуватися на загальних знаннях (наприклад, в галузі права, соціології, освіти, соціальної роботи, психології, охорони здоров'я тощо) щодо імовірних наслідків кожного можливого рішення для дитини, з огляду на його/її індивідуальні характеристики та досвід в минулому.

(e) Юридичне представництво

96. Коли найкращі інтереси дитини підлягають формальній оцінці і визначенню судами та аналогічними органами, дитина потребуватиме юридичного представництва. Зокрема, у випадку направлення дитини на проходження адміністративної або судової процедури, яка передбачає визначення найкращих інтересів такої дитини, йому/їй слід надати юридичного представника, додатково до опікуна або особи, яка представляє його/її погляди, в разі наявності потенційних суперечностей між сторонами в рішенні.

(f) Правове обґрунтування

97. Для демонстрації дотримання права дитини на те, щоб його/її найкращі інтереси

оцінювалися та бралися до уваги в якості першочергового міркування, будь-яке рішення щодо дитини або дітей повинно бути вмотивоване, обґрунтоване та роз'яснене. В мотивувальній частині слід чітко зазначити всі фактологічні обставини, які стосуються дитини, елементи, визнані актуальними в контексті оцінки найкращих інтересів, зміст цих елементів в цьому конкретному випадку та значення, яке було їм надано для визначення найкращих інтересів дитини. Якщо рішення не співпадає з поглядами дитини, причину цього слід чітко зазначити. Якщо, у винятковому випадку, вибране рішення не відповідає найкращим інтересам дитини, необхідно викласти підстави такого рішення, щоб продемонструвати, що, незважаючи на результат, найкращі інтереси дитини були першочерговим міркуванням. Недостатньо зазначити у загальних фразах, що інші міркування є важливішими за найкращі інтереси дитини; необхідно чітко зазначити всі міркування у зв'язку з випадком, що розглядається, а також пояснити причину, з якої вони мають більше значення в даному конкретному випадку. В обґрунтуванні також необхідно достовірно продемонструвати, чому найкращі інтереси дитини були недостатньо потужним міркуванням, щоб переважити інші міркування. Необхідно викласти ті обставини, за яких найкращі інтереси дитини мають бути найважливішим міркуванням (див. пункт 38 вище).

(g) Механізми перегляду або зміни рішень

98. Державам слід створити в рамках своїх правових систем механізми оскарження або зміни рішень щодо дітей у тих випадках, коли рішення, як видається, не відповідає належній процедурі оцінки та визначення найкращих інтересів дитини або дітей. Завжди має бути можливість подати клопотання про перегляд такого рішення або оскаржити таке рішення на національному рівні. Інформацію про ці механізми слід довести до відома дитини, яка повинна мати можливість скористатися ними безпосередньо або через свого юридичного представника, якщо процедурні гарантії не були дотримані, факти є неправильними, оцінка найкращих інтересів не була проведена належним чином або що конкуруючим міркуванням було надано занадто великого значення. Орган, який здійснює перегляд, повинен проаналізувати всі ці аспекти.

(h) Оцінка впливу на права дитини (ОВПД)

99. Як згадувалося вище, під час ухвалення всіх виконавчих заходів також слід дотримуватися процедури, яка забезпечує, що найкращі інтереси дитини є першочерговим міркуванням. За допомогою оцінки впливу на права дитини (ОВПД) можна спрогнозувати вплив будь-якої пропонуваної політики, законодавства, нормативно-правового акту, бюджетного або іншого адміністративного рішення, яке стосується дітей та реалізації їхніх прав, і така оцінка має доповнювати постійний моніторинг та оцінку впливу заходів на права дітей¹⁷. ОВПД необхідно включити до державних процесів на всіх рівнях і до якомога більш раннього етапу процесу розробки політики та інших загальних заходів, щоб забезпечити належне врядування щодо прав дітей. Під час проведення ОВПД можуть розвиватися різні методології та практики. Як мінімум, в якості основних засад в них мають використовуватися Конвенція та факультативні протоколи до неї, що забезпечує, зокрема, ґрунтування цих оцінок на загальних принципах і приділення в них особливої уваги диференційованому впливу розглядуваного(-их) заходу(-ів) на дітей. Власне оцінка впливу може базуватися на відомостях, отриманих від дітей, громадянського суспільства та експертів, а також з відповідних державних департаментів, на матеріалах наукових досліджень та досвіді, задокументованому в країні або деінде. За результатами аналізу формуються рекомендації щодо змін, альтернатив та поліпшень, а його матеріали оприлюднюються¹⁸.

VI. Поширення

¹⁷ Зауваження загального порядку №16 (2013) щодо обов'язків держав, які стосуються впливу підприємницької діяльності на права дітей, пункти 78 – 81.

¹⁸ Держави можуть взяти настанови зі Звіту Спеціального доповідача з питання про право на харчування щодо Керівних принципів щодо оцінок впливу торгових та інвестиційних угод на права людини (A/HRC/19/59/Add.5).

100. Комітет рекомендує державам широко розповсюджувати цей Загальний коментар серед парламентів, урядів та судових органів на національному та місцевому рівні. Його також слід довести до відома дітей – зокрема тих, які перебувають в ситуаціях ізоляції, – всіх фахівців, які працюють для дітей та з дітьми (зокрема суддів, адвокатів, викладачів, опікунів, соціальних працівників, співробітників державних або приватних установ, що займаються питаннями соціального забезпечення, медичних працівників, викладачів тощо), і громадянського суспільства в цілому. Для цього цей Загальний коментар слід перекласти на відповідні мови, забезпечити доступність версій, які враховують особливості дітей/підходять для дітей, для обміну найкращими практиками щодо найефективнішої реалізації цього Коментаря слід проводити конференції, теоретичні та практичні семінари та інші заходи. Матеріали цього Коментаря також слід включити до формальної попередньої підготовки та підготовки з метою підвищення кваліфікації всіх відповідних фахівців та технічних співробітників.

101. Держави повинні включати до своїх періодичних доповідей Комітету інформацію щодо труднощів, з якими вони стикаються, та заходів, яких вони вживають для застосування та дотримання принципу найкращих інтересів дитини в контексті всіх судових та адміністративних рішень та інших дій щодо дитини як окремої особи, а також на всіх етапах життя виконавчих заходів щодо дітей загалом або як конкретної групи.